

І. М. Лаврів

асистент

кафедри міжнародних економічних відносин,

Львівський національний аграрний університет, м. Львів

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті подано авторську класифікацію факторів впливу на формування експортного потенціалу аграрних підприємств. Здійснено оцінку ступеню впливу факторів на експортний потенціал. Побудовано економіко-математичну модель для оцінки міри впливу кількісних факторів. Визначено фактори, які здійснюють найбільший вплив.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, експортний потенціал, фактори, економіко-математична модель, кореляційно-регресійний аналіз.

Lavriv I. ANALYSIS OF THE FACTORS INFLUENCING THE FORMATION AND USE OF THE EXPORT POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Author's classification of factors influencing the formation of the export potential of agricultural enterprises was presented in the article. Assess the degree of influence factors on the export potential was made. Mathematical model to assess the impact of measures quantitative factors was built. Factors that most influence were identified.

Keywords: foreign trade, export, export potential factors of economic and mathematical model, correlation and regression analysis.

Значимим атрибутом сучасного етапу розвитку діяльності суб'єктів аграрного сектора національної економіки є визначальна роль експорту сільськогосподарської продукції, як джерела формування валютних надходжень в економічну систему держави. Однак можливості сільськогосподарських підприємств у сфері експорту є не повністю використані, а процес формування, реалізації та оцінки експортного потенціалу – не досліджений. Така ситуація унеможливує стабілізацію розвитку аграрних підприємств, прискорення впровадження ними прогресивних технологій виробництва та збуту продукції, підвищення конкурентоспроможності та економічної ефективності основної діяльності.

Дослідженням проблематики формування та нарощування експортного потенціалу займалися такі науковці як Бабан Т. О. [1], Березюк Ю. Б. [2], Дунська А. Р. [4], Коломієць В. В. [5], Сайкевич М. І. [6]. Науковцями досліджено проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств, доведено необхідність нарощування експортного потенціалу та проаналізовано основні фактори впливу на формування експортного потенціалу. Проте потребують більш поглибленого вивчення фактори, які обумовлюють рівень ефективності використання та нарощування експортного потенціалу агропідприємств.

Мета статті полягає у виокремленні основних факторів, які здійснюють вплив на формування та використання експортного потенціалу аграрних підприємств та визначенні міри їхнього впливу.

Вивчаючи праці вчених [1; 2; 4; 5; 6], ми дійшли висновку, що експортний потенціал аграрного підприємства формується під впливом різних чинників, які здійснюють свій вплив на різних рівнях: мікро-, мезо- та макrorівні. Така класифікація факторів зумовлена тим, що підприємство, виходячи

на світову арену, відчуває великий тиск зовнішніх чинників як із внутрішньодержавної сторони так і зі сторони країни-імпортера, на ринок якої воно виходить. Фактори макросередовище впливають на мезосередовище, котре, в свою чергу, формує умови для підприємницької діяльності сільськогосподарського підприємства, яке є суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або ж планує виходити на зарубіжні ринки.

Одним із факторів, який є спільним як і у мезо- так і у макросередовищі є функціонування системи стандартизації, метрології та сертифікації. Сертифікація сільськогосподарської продукції здійснюється як на національному, так і на міжнародному рівні та впливає на експортні можливості підприємств.

На сьогодні кількість компаній, які гармонізують свої системи безпеки сільськогосподарської продукції з правилами ЄС, зростає, це здебільшого великі компанії, спроможні працювати на два фронти – дотримуватися українських вимог і правил ЄС. Ті підприємства сільськогосподарської галузі, які дотримуються систем безпеки харчової продукції відповідно до внутрішніх регуляторних вимог, не можуть експортувати свою продукцію на європейські ринки, оскільки українські стандарти там не визнано. Тому підприємствам, які не можуть дозволити собі відповідати вимогам обох сторін, залишається працювати лише на внутрішньому ринку.

Систему технічного регулювання (обов'язкова сертифікація та дотримання стандартів), що застосовується до продуктів харчування в Україні, підприємства вважають однією з найобтяжливіших і найдорожчих вимог до виробників сільськогосподарської продукції.

Повільний процес впровадження європейських та міжнародних стандартів безпеки та якості продуктів харчування (НАССР, ISO, EN, Кодексу Аліментаріус)

у сфері агропромислового виробництва, що не дозволяє використовувати можливості нарощення експорту сільськогосподарської продукції та продовольства (передусім м'ясної, овочевої та плодово-ягідної).

На сьогодні Україна не використовує в повному обсязі квот, наданих їй Євросоюзом на експорт свинини, яловичини, баранини та молочної продукції. Експерти E&Y очікують, що вітчизняним виробникам знадобиться близько трьох років для того, щоб вийти на рівень експорту в обсязі цих квот. Це за сприятливого збігу обставин.

Теоретично на ринки ЄС могли б вийти невеликі тваринницькі господарства, однак згідно з дослідженням IFC середнє сільськогосподарське підприємство на створення всіх умов для дотримання стандартів якості має витратити близько 2 роки та 31250 дол. США (це близько 681 тис. грн за середнім курсом у 2015 році), для малого підприємства – ця сума становитиме близько 6250 дол. США. (близько 136 тис. грн. за середнім курсом у 2015 році). Це вагома цифра з огляду на те, що технічне регулювання – тільки одна з цілої низки процедур при виході на зовнішній ринок [7].

Сама процедура сертифікації стандартизації та врешті-решт виведення продукції на зовнішній ринок є достатньо складною та потребує великих витрат. Не кожне сільськогосподарське підприємство може дозволити собі утримувати відділ зовнішньоекономічної діяльності чи спеціаліста з зовнішньоекономічних зв'язків, а без дослідження ринку, вивчення нюансів вітчизняного та закордонного законодавства вийти на закордонний ринок практично не можливо.

Під впливом гармонізації національної системи стандартизації та сертифікації з міжнародною формується експортний потенціал. Обсяг експортоорієнтованої продукції знаходиться в залежності від вимог до якості, які ставить перед підприємством ринок потенційного імпортера. Чим швидше буде адаптовуватися підприємство до зовнішніх вимог, тим стійкіше воно буде на внутрішньому ринку, а також зможе вийти на зовнішній ринок.

Рис. 1 Формування експортного потенціалу під впливом стандартів якості

**Джерело: розробка автора*

Зображена на рис. 1 схема формування експортного потенціалу означає, що експортний потенціал прямопропорційний частці гармонізованих стандартів якості, так як обсяг продукції, яка може

бути продана закордоном повністю залежить від того чи відповідає вона вимогам країни-імпортера.

У рослинництві отримання сертифікату відповідності не є таким ускладненим як у тваринництві, так як сертифікується лише вироблена продукція на відповідність норм, дотримання яких вимагає країна-імпортер. У тваринництві цей процес є ускладненим, так як мають атестуватися експортні потужності за допомогою яких виробляється продукція, яку планують експортувати.

Для проведення аналізу особливостей впливу основних економічних факторів на експортні можливості можна застосовувати економіко-математичні методи, і зокрема кореляційно-регресійний аналіз. Його основною метою є встановлення причинних залежностей між явищами, які зумовлені складним комплексом різних за характером та сутністю причин.

Так, як впродовж п'яти років, за даними Головного управління статистики у Львівській області [3], найбільшу частку у експорті сільськогосподарської продукції займають зернові, то для проведення кореляційно-регресійного аналізу ми взяли за результативну ознаку «обсяг експорту зернових культур».

У табл. 1 наведено вихідні дані (офіційна статистика), на базі яких із застосуванням MS Excel побудовано економіко-математичну модель експорту зернових культур.

На початковому етапі для побудови економіко-математичної моделі експорту зернових культур нами було відібрано п'ять факторів: виробництво зернових і зернобобових культур, середні ціни реалізації зернових та зернобобових культур, прями іноземні інвестиції, урожайність, посівні площі.

Результати перевірки виявили наявність суттєвої похибки мінімального значення фактору «Посівні площі». Не підтвердилася також гіпотеза, що значення цього фактору підпорядковуються закону нормального розподілу. На цій підставі він був вилучений із нашого подальшого аналізу.

Також в результаті перевірки виявлено, що між обсягом прямих іноземних інвестицій та експортом зернових кореляційний зв'язок є достатньо слабким, тому недоцільно цей фактор розглядати в подальшому дослідженні.

На наступному етапі на основі матриці показників кореляції визначено коефіцієнти для параметрів регресії. Коефіцієнти інтеркореляції дозволяють видалити з моделі фактори, що дублюються. Коли між факторами фіксується висока кореляція, тоді неможливо виявити їх ізольований вплив на результуючий показник та інтерпретувати параметри рівняння регресії. В нашому випадку, такими, що дублюються є два фактори «Урожайність» та «Валовий збір», так як коефіцієнт кореляції між валовим збором та експортом є вищим, ніж при кореляційному зв'язку урожайності та експорту, вважаємо за доцільне брати до уваги першу ознаку (табл. 1).

Таблиця 1.

Динаміка впливу визначених факторів на експорт зернових культур в Львівській області

Рік	Експорт зернових, тис. дол. США (y)	Урожай-ність, ц/га (x ₁)	Валовий збір, тис. т. (x ₂)	Посівна площа, тис. га (x ₃)	Середні ціни реалізації зернових підприємствами Львівської області, грн/т (x ₄)	Прямі іноземні інвестиції в сільське господарство, тис. дол. США (x ₅)
2001	300,3	21,8	597,9	302,70	510,6	2412,3
2002	1997,4	25,5	683,4	283,00	377,6	2096,6
2003	444,1	23,4	576,9	253,00	579,8	2607,9
2004	8382,4	26,4	678	276,50	561,5	3016,7
2005	12539,2	23,4	626,8	272,2	559,3	438,4
2006	4791,3	23,5	587,4	257,3	581,2	280,9
2007	944,8	25,5	611,5	245,40	989,1	1652,6
2008	987,3	32,1	837,8	274,40	1210,4	31782,8
2009	3430,7	30,5	822,5	273,10	993,6	91482,0
2010	11021,1	25,8	622,6	250,00	1256,8	121510,2
2011	9850,4	36,5	961,6	266,30	1502,2	116708,1
2012	20421,7	37,1	1065,7	289,70	1564,1	116124,9
2013	11823,8	39,5	1186,1	302,90	1340,9	39163,1
2014	35038,1	47	1421,9	303,70	1926,7	41866,9
2015	61819,9	45,5	1366,3	302,20	2959,6	40692,6

*Джерело: Дані Головного управління статистики у Львівській області [3]

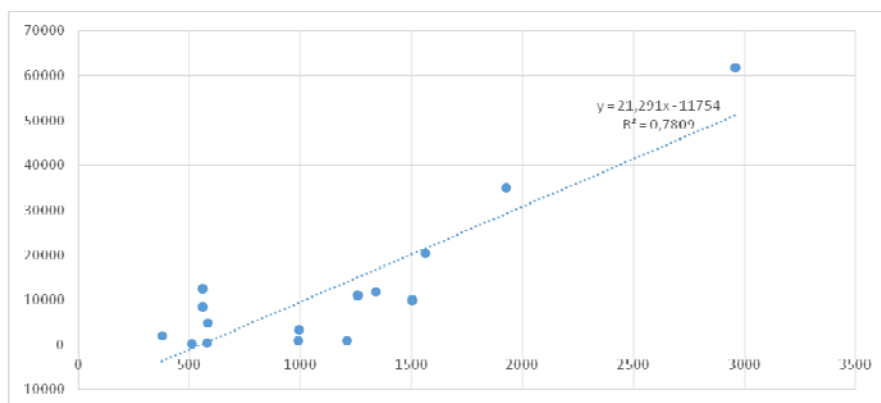

Рис. 2 Зв'язок між середньою ціною реалізації та експортом зернових культур

*Джерело: Побудовано автором за даними Головного управління статистики у Львівській області [3]

Регресійна модель демонструє, що найбільший вплив на обсяг експорту зернових має фактор середніх цін реалізації (рис. 2). Коефіцієнт кореляції становить 0,88, значить, можна говорити про те, що на протязі періоду спостереження була висока ступінь прямого лінійного взаємозв'язку між середньою ціною реалізації та експортом зернових культур. Коефіцієнт регресії становить 0,78, це свідчить про те, що варіація y (експорт зернових) зумовлюється варіацією x₄ (середньої ціни реалізації) на 78,1%.

Значно менший вплив на експорт зернових культур чинить валовий збір. Коефіцієнт кореляції становить 0,8, що також засвідчує сильний тісний зв'язок. Коефіцієнт регресії становить 0,63, що описує те, що варіація y (експорт зернових) зумовлюється варіацією x₂ (валовий збір) на 63,4% (рис. 3).

Головного управління статистики у Львівській області [3]

Після виведення з економіко-математичної моделі факторів, які не особливо впливають на обсяги експорту в моделі залишилися дві факторні ознаки:

- валовий збір зернових (x₂);
- середні ціни реалізації зернових підприємствами Львівської області (x₄).

У результаті регресійна модель набула такого вигляду:

$$Y = -15160,63 + 18,411x_2 + 7,892x_4$$

Коефіцієнт кореляції $r(X,Y) = 0,89$, коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,79$. Близькість коефіцієнта кореляції до одиниці ($r = 0,89$) свідчить про тісний лінійний зв'язок факторів і результуючого показника.

Вважаємо, що закономірності впливу факторів на експорт зернових можна пов'язати і з іншими групами сільськогосподарської продукції.

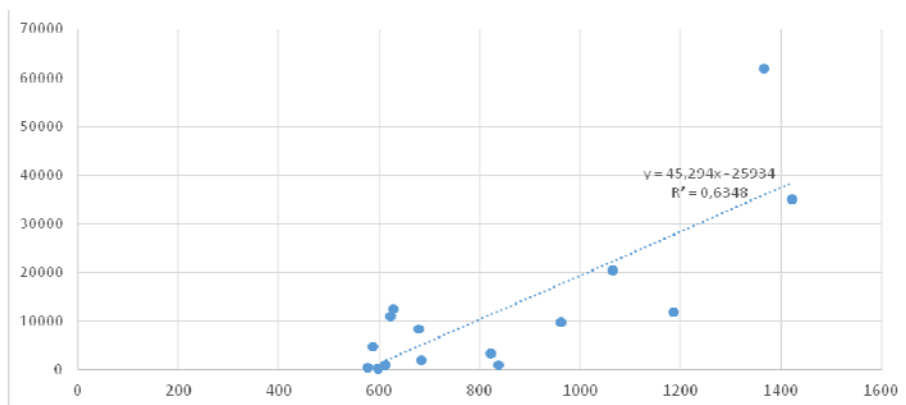

Рис. 3 Зв'язок між валовим збором та експортом зернових культур

*Джерело: Побудовано автором за даними

(1)

Отже, в результаті дослідження встановлено, що експортний потенціал формується під впливом багатьох факторів. В процесі проведення аналізу їх впливу на формування експортного потенціалу було встановлено, що одним із найважливіших якісних факторів впливу можна назвати – відповідність стандартам якості. В результаті побудови факторної моделі, для визначення кількісних факторів, які впливають на формування експортного потенціалу, було встановлено, що найбільш вагомий вплив на формування експортного потенціалу здійснює обсяг виробленої продукції та ціна реалізації. Підсумовуючи вище сказане, варто зазначити, що під час планування експортної діяльності підприємства мають активізувати усі свої ресурси, так як ефективна зовнішньоекономічна діяльність можлива лише у випадку високої конкурентоспроможності продукції.

Перспективою подальших наукових досліджень є формування методики оцінки експортного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Бабан Т. О. Зовнішні фактори експортного потенціалу ячменю / Т. О. Бабан // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – 2014. – Вип. 149. – С. 73-80.
2. Березюк Ю. Б. Формування експортного агропродовольчого потенціалу регіону / Ю.Б. Березюк // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 123–126.
3. Дані Головного управління статистики у Львівській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>
4. Дунська А. Р. Фактори розвитку експортного потенціалу промислового підприємства / А. Р. Дунська // Ефективна економіка. – 2013. – № 3. – С. 29–37.
5. Коломієць В. В. Експортний потенціал регіону та його зовнішньоекономічна діяльність (на

прикладі Черкаського регіону) : дис. канд. екон. наук: 08.10.01 / В. В. Коломієць; Нац. акад. наук України, Рада по вивч. продукт. сил України. - К., 2004. – 234 с.

6. Сайкевич М. І. Експортний потенціал сільськогосподарських підприємств / М. І. Сайкевич, О. Д. Сайкевич // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3. – С. 104-110.

7. IFC in Ukraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/region_ext_content/regions/europe+middle+east+and+north+africa/ifc+in+europe+and+central+asia/countries/ukraine+country+landi ng+page

References

1. Baban T. O. (2014). Zovnishni faktory eksportnoho potentsialu yachmenyu [External factors export potential of barley]. Visnyk Kharkiv'skoho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil'skoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka [Journal of Kharkov National Technical University of Agriculture named Petro Vasilenko]. Vol. 149, pp. 73-80.
2. Berezyuk Yu. B. (2009). Formuvannya eksportnoho ahroprodovol'choho potentsialu rehionu [Formation of agri-food export potential of the region]. Ekonomika APK – Economy AIC. Vol. 10, pp. 123–126.
3. Dani Holovnoho upravlinnya statystyky u L'viv's'kiy oblasti. [Data Central Statistical Office in Lviv region]. Retrived from: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>
4. Duns'ka A. R. (2013). Faktory rozvytku eksportnoho potentsialu promyslovoho pidpryyemstva [Factors export potential of industrial enterprises]. Efektyvna ekonomika – Efficient economy. # 3. – S. 29–37.
5. Kolomiyets' V. V. Eksportnyy potentsial rehionu ta yoho zovnishn'oekonomichna diyal'nist' (na prykladi Cherkas'koho rehionu) [Export potential of the region and its foreign economic activity (on the example of the Cherkasy region)]. (Ph.D. in Econ. thesis, Nats. akad. nauk Ukrayiny, Rada po vuvch. produkt. syl Ukrayiny, Kyiv, Ukraine). [in Ukrainian].:
6. Saykevych M. I., Saykevych O. D. (2013). Eksportnyy potentsial sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv [Export potential of agricultural enterprises]. Innovatsiyna ekonomika – Innovative Economy. Vol. 3, pp. 104-110.
7. IFC in Ukraine. Retrived from: http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/region_ext_content/regions/europe+middle+east+and+north+africa/ifc+in+europe+and+central+asia/countries/ukraine+country+landi ng+page